

Μεγάλη Τεσσαρακοστή

“Ένα πνευματικὸ ταξίδι
πρὸς τὸ Τέλος τοῦ παλαιοῦ
καὶ τὴν Ἀρχὴ τοῦ νέου

Ὁ Θάνατος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἀνθρώπου *

Ἡ Ὁρθόδοξη ἀπάντηση

*στὸ ὑπαρξιακὸ κήρυγμα τοῦ «θανάτου τοῦ Θεοῦ»
εἶναι τὸ Εὐαγγέλιο τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἀνθρώπου*

Παναγιώτου Νέλλα († 6.4.1986)

Μικρὸ «μνημόσυνο» γιὰ τὴν 20ετία

ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τοῦ ἀειμνήστου θεολόγου.

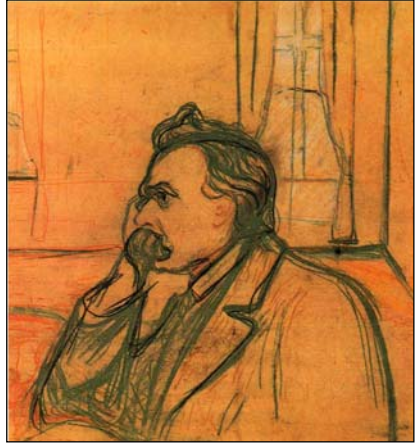
Ο ΘΑΝΑΤΟΣ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κεντρικὰ θέματα ὄχι μόνο τῆς σύγχρονης δυτικῆς φιλοσοφίας καὶ λογοτεχνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἴδιας τῆς θεολογίας. Τὰ τελευταῖα χρόνια γράφτηκαν χιλιάδες σελίδες σχετικὲς μ' αὐτό, ἀνέβηκαν ἔργα στὸ θέατρο, γυρίσθηκαν ταινίες, τὸ θέμα ξέφυγε ἀπὸ τὰ μελετητήρια τῶν εἰδικῶν καὶ ἀπασχολεῖ τὸ εὐρύτερο κοινό. Τὸ σύντομο αὐτὸ δοκίμιο ἔχει σκοπὸ νὰ δώσει, στὴν ἀρχὴ μιὰ γενικὴ ἐνημέρωση καὶ μιὰ ἐρμηνεῖα γιὰ τὸ φαινόμενο, καὶ νὰ προσπαθήσει στὴ συνέχεια, ἀφοῦ τὸ τοποθετήσῃ μὲ βάση τὰ ὀρθόδοξα κριτήρια, νὰ σκιαγραφήσῃ τὴν συμβολή, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ προσφέρει ἡ Ὁρθοδοξία συμμετέχοντας στὴν σχετικὴ συζήτηση.

Α΄.

ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ τῆς φιλοσοφίας τὸ θέμα ἀρχίζει μὲ τὸ Nietzsche, γιὰ τὸν ὁποῖο, εἶναι γνωστό, ὁ *θάνατος τοῦ Θεοῦ* ἀποκαλύπτεται καὶ ταυτόχρονα εἶναι ταυτόσημος μὲ τὴν ἀνατροπὴ ὅλων τῶν ἀξιών, ὀλοκλήρης τῆς ὑπεραισθητῆς περιοχῆς, σύμπαντος τοῦ κόσμου τῶν ιδεῶν καὶ τῶν ιδανικῶν. Μοναδικὴ καὶ ὑψιστὴ ἀξία μένει γιὰ τὸ Nietzsche ὁ ἄνθρωπος, ὁ «*ὑπεράνθρωπος*»: «*Ποῦ εἶναι ὁ Θεός;*» γράφει ἤδη στὰ 1882.

«Θὰ σᾶς τὸ πῶ ἐγώ. Τὸν σκοτώσαμε. Ἐμεῖς ὅλοι εἴμαστε οἱ φοιητάδες του... ὁ Θεὸς εἶναι νεκρός... ὁ Θεὸς θὰ μείνει νεκρός. Τί ἄλλο εἶναι οἱ ἐκκλησίες παρὰ οἱ τάφοι καὶ τὰ μνήματα τοῦ Θεοῦ;».

Φρίντριχ Νίτσε (1844-1900)

Ὁ Nietzsche στὴν ἐποχὴ του ἀναγκάζεται νὰ βάλει τὰ λόγια αὐτὰ στὸ στόμα ἑνὸς τρελοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ὁ Sartre ἐπαναλαμβάνει μὲ πλήρη ἄνεση τὸ ἴδιο κήρυγμα κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Β΄ παγκόσμιου πολέμου, μιλώντας σὲ μιὰ δημόσια συγκέντρωση στὴν Γενεύη:

«Κύριοι, ὁ Θεὸς πέθανε. Σᾶς ἀναγγέλλω, κύριοι, τὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ.»

Τὸ τί σημαίνει γιὰ τὴν ἄθην *ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία* ὁ *θάνατος τοῦ Θεοῦ*, μᾶς τὸ ἀποκαλύπτει μὲ ἐνάργεια ἢ ἀντίστοιχη **λογοτεχνία**. Ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει Θεός, ἄρα δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ βιολογικὴ ζωή.. Μὲ *διονυσιακὴ* ἀγαλλίαση ὁ Camus ὑμνεῖ στὰ πρῶτά του ἔργα τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν χαρὰ αὐτῆς τῆς ζωῆς· τὴν ὁμορφιὰ ποὺ κλείνει μέσα της μιὰ ζεστὴ μέρα στὴν ἀκροθαλασσιὰ, μιὰ χειμωνιάτικη νύχτα, ποὺ ἡ οἰκογένεια εἶναι μαζεμένη γύρω στὴ φωτιά. Ἀλλὰ ἡ βιολογικὴ ζωὴ εἶναι ἡ «*ἐν φθορᾷ*» ζωὴ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Camus ὅσο προχωρεῖ, ἀνακαλύπτει, μέσα στὴν ζωὴ τὸ σαράκι αὐτὸ τῆς φθορᾶς, ποὺ κλέβει τὴν χαρὰ, ποὺ ἀπομυζᾷ τὴν οὐσία καὶ ἀφήνει ἀνούσια καὶ ἀνόητη τὴν ζωὴ, ποὺ δημιουργεῖ

μέσα στὸν ἄνθρωπο τὴν αἴσθησι τοῦ χάους καὶ τοῦ κενοῦ, πράγμα ποὺ τόσο ἔντονα περιγράφεται στὸν «*Ἐξένο*», καὶ ποὺ ὁ Sartre μὲ τόσο ἐπιτυχία ὀνομάζει στὸ ὁμώνυμο ἔργο τοῦ «*Ναυτία*».

Ὁ ὑπαρξιστὴς ἄνθρωπος νοιώθει τὸν θάνατο ὄχι σὰν κάτι μακρινό, κάτι ποὺ τὸν περιμένει στὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἀλλὰ σὰν κάτι ποὺ βρίσκεται μέσα του. Ἡ δαμόκλεια σπάθη τοῦ θανάτου κρέμεται ἀδιάκοπα πάνω του καὶ μέσα του, ἀκρωτηριάζει τὰ ὄνειρά του, κόβει στὴν μέση τὶς πιὸ εὐγενικὲς προσπάθειές του, περιορίζει ἀσφυκτικὰ τὰ ὅρια

τῆς ὑπαρξῆς του, εἶναι, ὅπως λέει ὁ Camus, ἕνας Σίσυφος, ποὺ ἀγωνίζεται νὰ ἀνεβάσει ὡς τὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ τὴν πολύτιμη πέτρα τῆς ζωῆς του καί, μόλις κοντεύει νὰ φτάσει στὸ τέρμα, ἡ πέτρα τοῦ φεύγει καὶ κατακυλάει πάλι στὸν βυθό. Αἰσθάνεται ἐγκαταλειμμένος καὶ ἔρημος. Καταδικασμένος νὰ βλέπει, καταλαβαίνει καὶ συνειδητοποιεῖ ὅτι ζεῖ τὸ παράλογο. Ὁ Heidegger ὁμολογεῖ ὅτι βρίσκεται, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώξει, ριγμένος καὶ ἐγκαταλειμμένος σ' ἕνα καντόνι τοῦ σύμπαντος, ὑποχρεωμένος νὰ ζεῖ.

Μὲ τὴν γεύση αὐτὴ τοῦ κενοῦ στὴν ψυχὴ, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος βρίσκεται μπροστὰ στὸ καθιερωμένο ἀπὸ αἰῶνες κήρυγμα τοῦ μεταγενέστερου δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ, ποὺ προσφέρει, ὡς λύση στὴν τλαιπωρία τῆς ἐπίγειας ζωῆς τὴν ὑπόσχεση γιὰ τὴν μακαριότητα τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς, ποὺ θεωρεῖ αὐτὴ ἐδῶ τὴν ζωὴ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σὰν τὸν χῶρο, στὸν ὁποῖο μὲ τὰ ἔργα (Ρωμαιοκαθολικοὶ) ἢ τὴν πίστη (Προτεστάντες), γίνεται ἢ δὲν γίνεται κανεὶς ἀξίος νὰ κληρονομήσει τὴν αἰωνιότητα.

Μπροστὰ ὅμως στὴν ἀποψη αὐτή, ποὺ διακρίνει ὑπερβολικὰ τὸ χρόνο ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα, τὴν γήϊνη ἀπὸ τὴν οὐράνια ζωὴ, καὶ σχετικοποιεῖ ἀπελπιστικὰ τὴν σημασία τῆς πρώτης, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος στέκεται μὲ ἀποτροπιασμό.

«Ἄν ὑπάρχει μιὰ ἁμαρτία κατὰ τῆς ζωῆς, γράφει ὁ Camus, δὲν εἶναι τόσο τὸ νὰ ἀπελπιστοῦμε, ἀπὸ αὐτή,

Ζαν-Πῶλ Σάρτρ (1905-1980)

ὅσο τὸ νὰ ἐλπίσουμε σὲ μιὰν ἄλλην ζωή, τὸ νὰ ἀφήσουμε νὰ ξεκλέψει τὴν ἀγάπη μας γιὰ τὴν συγκεκριμένη ζωὴ τὸ ἀνελέπτο μεγαλεῖο μιᾶς δῆθεν αἰώνιας ζωῆς».

Καὶ στὸ ὄνομα τῆς καθημερινῆς, χειροπιαστῆς ζωῆς, ὁ Camus ἀρνεῖται νὰ πιστέψει σὲ μιὰν ἄλλην, ωραία ἔστω καὶ αἰώνια, ἀλλὰ πάντως **ἄλ-λν** ζωή.

Ὁ Sartre εἶναι στὸ σημεῖο αὐτὸ περισότερο ἀπόλυτος. Ἡ πίστη σὲ μιὰ ἄλλην ζωή, λέει, εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη πού φέρνει τὸ θάνατο σ' αὐτὴν ἐδῶ καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ αὐτοκτονία. Καί, προωθώντας τὴν ἀμφισβήτησή του ὡς τὸν ἴδιο τὸν Θεό, ὑποστηρίζει ὅτι ἕνας Θεός, πού δὲν παίρνει στὰ σοβαρὰ αὐτὴν ἐδῶ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, πού δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ συγκεκριμένα ἱστορικά προβλήματα του, ἀλλὰ πού ὑποβιάζει τὸν ἀνθρώπινο βίο σὲ μιὰ περίοδο ἐξιλασμοῦ καὶ ἱκανοποιήσεως τῆς θείας δικαιοσύνης, μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι δίκαιος, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς φιλόανθρωπος Θεός. Εἶναι ἕνας πατέρας ἐγωιστῆς καὶ σαδιστῆς, πού ἀρέσκεται νὰ βλέπει τὸ τέκνο του νὰ βασανίζεται καὶ νὰ ἐκλιπαρεῖ γιὰ νὰ ἔχει ὁ ἴδιος τὴν χαρὰ νὰ τοῦ προσφέρει, ὅποτε αὐτὸς θελήσει, τὴν σωτηρία. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια σωτηρία εἶναι γιὰ τὸν σύγχρονο, *ἐνῆλικο* ὅπως αὐτοχαρακτηρίζεται ἄνθρωπο, ἀπαράδεκτη καὶ ἕνας τέτοιος πατέρας εἶναι ἄχρηστος. Εἶναι προτιμότερο, κατὰ τὴν ἄποψη αὐτή, γιὰ τὸ παιδί, νὰ κόψει κάθε σχέση μὲ τὸν πατέρα καὶ νὰ προσπαθήσει νὰ σωθεῖ μόνο του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Sartre – πού δὲν ἔχει γνωρίσει τὴν διδασκαλία τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὴν θεανθρώπινη συνεργία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ πίστη δὲν καταπιέζει, ἀλλὰ ἀναπτύσσει καὶ ὀλοκληρώνει τὸν ἄνθρωπο – τονίζει κατηγορηματικά, ὅτι ἡ πίστη στὸν δίκαιο, ἀλλὰ σαδιστὴ Θεὸ ὑποβιάζει, ἐξευτελίζει καὶ ψευτίζει τὸν ἄνθρωπο.

Συνέπεια λογικὴ τῆς τοποθέτησης αὐτῆς εἶναι ὅτι γιὰ νὰ ὑπάρξει ἐλεύθερος καὶ γνήσιος ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ μὴν ὑπάρ-

Ἀλμπέρ Καμὺ (1913-1960)

χει ὁ Θεός. Στὸ φοβερὸ ἔργο του, ποὺ ἔχει τὸν εἰρωνικὸ τίτλο «Ὁ διάβολος καὶ ὁ θεούλης», ὁ κεντρικὸς ἥρωας, μετὰ ἀπὸ μιὰ ἐναγώνια ἀναζήτηση τῆς εὐτυχίας κοντὰ στὸν διάβολο καὶ κοντὰ στὸν Θεό, παρουσιάζεται νὰ συμπεραίνει:

«Ἐγὼ ὑπάρχω... μόνος ἐγώ. Ἰκέτευα ὄλον αὐτὸ τὸν καιρὸ γιὰ ἓνα σημεῖο, ἀλλὰ δὲν πῆρα καμιά ἀπάντηση. Ὁ οὐρανὸς ἀγνοεῖ ἀκόμα καὶ τὸ ὄνομά μου. Διερωτόμωνα κάθε στιγμή τί μπορούσα νὰ εἶμαι ἐγὼ στὰ μάτια τοῦ Θεοῦ. Τώρα τὸ ξέρω: Τίποτε. Ὁ Θεὸς δὲν με βλέπει· ὁ Θεὸς δὲν με ἀκούει· ὁ Θεὸς δὲν με ξέρει. Βλέπετε αὐτὸ τὸ κενὸ πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας; εἶναι ὁ Θεός. Αὐτὸ τὸ φάγωμα στὴν πόρτα; εἶναι ὁ Θεός. Αὐτὴ τὴν τρύπα στὴν γῆ; εἶναι ὁ Θεός. Ἡ σιωπή, εἶναι ὁ Θεός. Ἡ ἀπουσία, εἶναι ὁ Θεός. Ἡ μοναξιά τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸ εἶναι Θεός. Ὅλον αὐτὸ τὸν καιρὸ δὲν ὑπῆρχα παρὰ ἐγώ. Ἐγὼ ἀποφάσισα τὸ κακό. Ἐγὼ μόνος μου βρῆκα τὸ καλό. Ἐγὼ ἀμάρτησα. Ἐγὼ ἔκανα τὶς καλοσύνες ποὺ ἔκανα. Ἐγὼ σήμερα κατηγορῶ τὸν ἑαυτόν μου καὶ ἐγὼ μόνος μου μπορῶ νὰ τὸν συγχωρήσω. Ἐγὼ ὁ ἄνθρωπος. Ἄν ὁ Θεὸς ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος εἶναι μηδέν. Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει Θεός. Χαρά. Δάκρυα χαρᾶς. Ἀλληλουῖα. Δὲν ὑπάρχει Θεός».

Καὶ βλέποντας τὴν Χίλντα, μιὰ γυναίκα, ποὺ πιὸ πρὶν δὲν τολμοῦσε οὔτε νὰ ἀτενίσει γιὰ τὸν φόβο τῆς ἀμαρτίας, νὰ μπαίνει στὴν σκηνή, τὴν πιάνει ἀπὸ τὰ χέρια φωνάζοντάς της:

«Ὁ Θεὸς πέθανε. Δὲν ἔχουμε πλέον μάρτυρα. Μόνος μπορῶ νὰ βλέπω τὰ μαλλιά καὶ τὸ μέτωπό σου. ὦ! πῶς εἶσαι μπροστά μου ἀληθινή, ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ δὲν ὑπάρχει ὁ Θεός. Ἐπὶ τέλους εἴμαστε μόνοι».

Τὰ κείμενα αὐτὰ δείχνουν μὲ σαφήνεια πῶς τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς σύγχρονης *ὕπαρξιακῆς φιλοσοφίας* καὶ *λογοτεχνίας* προσπαθεῖ νὰ καταξιώσει τὸν ἄνθρωπο ἀνεξάρτητα ἢ καὶ ἐνάντια στὸν Θεό, πράγμα ποὺ ὀφείλεται, ὅπως εἶδαμε, στὴν λαθεμένη ἀντίληψη ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐνδιαφέρεται καὶ δὲν ἀγαπᾷ, ἀλλὰ τιμωρεῖ καὶ ἐξουθενώνει τὸν ἄνθρωπο. Καὶ δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνα, ποὺ ἔθρεψαν τὴν νέα εὐρωπαϊκὴ γενιά.

Στὴν Ἀμερικὴ πάλι, ἡ ἴδια ἀντίδραση κατὰ τοῦ Θεοῦ τῶν σημερινῶν χριστιανῶν καὶ τῆς σύγχρονης συμβατικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς παρουσιάστηκε, κυρίως κατὰ τὴν προηγούμενη δεκαετία [τοῦ '60], κατὰ τρόπο πολύ πιό, θὰ λέγαμε, βιολογικό, μὲ τὴν ἐπαναστατημένη νεολαία ποὺ φωνάζει:

«Κύριοι, ὁ Θεὸς γιὰ τὸν ὁποῖο μᾶς μιλάτε δὲν ζεῖ. Καὶ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ σας εἶναι νεκρή. Ἐνας Θεὸς ποὺ δὲν ἀγγίζει τὴν ὑπαρξή μας, ποὺ δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ σῶμα μας, μᾶς εἶναι ἀχρηστος. Ἐμεῖς θὰ μπορούσαμε νὰ παραδεχθοῦμε τὸν Ἰησοῦ, ποὺ μίλησε γιὰ τὴν ἀγάπη. Ὁ δικός σας Θεὸς εἶναι ἀπλῶς χρήσιμος, γιὰτὶ σᾶς βολεῦει. Τὸν χρησιμοποιεῖτε ὅπου θέλετε. Ὅπως ἐμεῖς χρησιμοποιοῦμε τὴν μαριχουάνα. Ἄν ὑπάρχει ὁ Θεός, ἂς ἔρθει νὰ μᾶς βρεῖ ἐδῶ ποὺ εἴμαστε. Ἀλλιῶς, δὲν ὑπάρχει Θεός».

Ἡ πρόκληση αὐτὴ τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου ἔφερε, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀναστάτωση στὴν Καθολικὴ καὶ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία. Καὶ ἡ δυτικὴ θεολογία προσπάθησε νὰ ἀπαντήσει. Τὸ ἐλπιδοφόρο ὅμως κίνημα μερικῶν Γάλλων κυρίως θεολόγων νὰ ξαναγυρίσουν στὶς πηγὲς καί, τοποθετώντας στὸ κέντρο τῶν θεολογικῶν τους ἀναζητήσεων τὴν ἔννοια τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας, νὰ δημιουργήσουν μιὰ βιβλική, λειτουργικὴ καὶ πατερικὴ ἀνανέωση βάθους, δὲν μπόρεσε νὰ ἐπιβληθεῖ. Ἡ κίνηση αὐτὴ φαίνεται ὅτι μᾶλλον ξεπεράστηκε ἀπὸ τοὺς μοντερνιστές, πού, παρασυρμένοι ἀπὸ τὰ σύγχρονα ρεύματα, προσκολλήθηκαν στὴν ἐπιφάνεια καὶ δημιουργήσαν, ἀντίστοιχη πρὸς τὴν φιλοσοφία καὶ τὴν λογοτεχνία, τὴν λεγόμενη **«θεολογία τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ».**

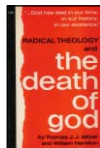
Δυὸ εἶναι οἱ βασικὲς κατευθύνσεις τῆς σχολῆς αὐτῆς: πρώτη ἡ γραμμὴ τοῦ Bultmann ὁ ὁποῖος, ἐπηρεασμένος βασικὰ ἀπὸ τὸν Heidegger, βλέπει τὴν οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴν σχέση τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἄνθρωπο, ἡ ὁποία καὶ φέρνει ἦ, καλύτερα, ἡ ὁποῖο εἶναι ἡ σωτηρία. Ἡ ἱστορικὴ διάσταση τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔρχεται, στὴν τοποθέτηση αὐτή, σὲ ἐντελῶς δευτέρη μοίρα, ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς, ἡ ζωὴ, τὰ θαύματα, ἡ ἴδια ἡ Ἀνάσταση τοῦ

Ρούντολφ Μπούλτμαν
(1884-1966)

Χριστοῦ εἶναι ὁ *μύθος*, μιὰ δηλαδὴ ἀπὸ τὶς πολλὰς ἐκφράσεις ποὺ μποροῦν νὰ περιβάλουν τὴν οὐσία, καὶ ἀφοῦ σήμερα ἡ ἔκφραση, ἡ γλῶσσα τοῦ κόσμου, ὁ πολιτισμὸς, ἔχει ἀλλάξει, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀλλάξει καὶ ἡ ἔκφραση τῆς οὐσίας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Πρόκειται γιὰ τὴν περίφημη θεωρία τῆς *«ἀπομυθεύσεως»*.

Τὶς ἀκραῖες συνέπειες τῆς γραμμῆς αὐτῆς ἀποκαλύπτει καὶ ὑποστηρίζει ἡ δευτέρη κατεύθυνση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία γιὰ νὰ μπορέσει ἡ Ἐκκλησία νὰ προσεγγίσῃ τὸν ἐκκοσμικευμένο ἄνθρωπο τῆς σημερινῆς ἐποχῆς εἶναι ἀνάγκη νὰ θέσει μερικὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα πάνω στὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ, νὰ φθάσῃ νὰ διερωτηθεῖ σοβαρὰ γιὰ τὴν πραγματικότητα τῶν μυστηρίων καὶ τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ θεμελιακὸ ἐρώτημα, μήπως ὁ Θεὸς δὲν βρίσκεται πλέον στὶς σκέψεις καὶ τὶς περιγραφές ποὺ δίνει τὸ Εὐαγγέλιο, καὶ στὶς ιδέες-δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα τοῦ κόσμου, μήπως δηλαδὴ τὸ πραγματικότερο μυστήριον σήμερα, τὸ ἀληθινὸ ἔργο τοῦ λαοῦ, ἡ σύγχρονη Χριστιανικὴ λειτουργία (λεοῦ-ἔργον) πρέπει νὰ εἶναι ὄχι ἡ θεία Εὐχαριστία, ἀλλὰ ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἡ πολιτικὴ καὶ ὁ συνδικαλισμὸς. Γύρω ἀπὸ αὐτὴ τὴν προβληματικὴ γράφτηκαν βιβλία μὲ τοὺς χαρακτηριστικοὺς τίτλους: *«Θεὸς χωρὶς Θεό»*, *«Τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ ἄθεου Χριστιανισμοῦ»*, *«Ἡ νέα οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ»*, *«Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς μεταχριστιανικῆς ἐποχῆς»* κ.ἄ.

Β'.

ΜΠΡΟΣ στὸ πολύπλευρο καὶ πολυσήμαντο αὐτὸ φαινόμενο τοῦ *«θανάτου τοῦ Θεοῦ»*, ποιά μπορεῖ ἄραγε νὰ εἶναι ἡ στάση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς; Ὅπως σὲ κάθε θέμα, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καὶ ἐδῶ ταυτόχρονα κριτικὴ καὶ οἰκοδομικὴ.

Προσπαθώντας νὰ ἐρμηνεύσει ὁ ὀρθόδοξος μελετητὴς τὸ φαινόμενο τοῦ ἄθεου οὐμανισμοῦ, διαπιστώνει ὅτι πρόκειται στὴν οὐσία γιὰ τὸ *ἀμάρτημα τοῦ Ἀδὰμ* καὶ ὅτι ἡ διαδικασία ἀνάπτυξης τοῦ σύγχρονου ἀθεϊσμοῦ ἐπαναλαμβάνει, ὅπως ἀποκαλύπτουν τὰ ἴδια τὰ κείμενά του, στὶς κεντρικὲς γραμμὲς τὴν διαδικασία τῆς *πτώσεως*.

Ἡ Ἁγία Γραφὴ διδάσκει πράγματι ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν Ἀδὰμ καὶ τοῦ ἔδωσε τὸν προορισμὸ νὰ ἐνωθεῖ μαζὶ Του. Ὁ σκοπὸς τοῦ

ἀνθρώπου ἦταν νὰ ὑψωθεῖ σὲ Θεάνθρωπο. Γιὰ νὰ γίνεῖ αὐτό, ἔπρεπε ὁ Ἄδαμ νὰ προσανατολισθεῖ σωστά, νὰ τοποθετηθεῖ θετικὰ μπροστὰ στὸν Θεὸ καὶ νὰ βαδίσει τὸν δρόμο ποὺ ὀδηγοῦσε σ' Αὐτόν. Ἀλλὰ ὁ διάβολος κατόρθωσε νὰ τὸν πείσει ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ζηλεύει καὶ θέλει νὰ τὸν κρατᾶ δουλό του καὶ ἔτσι τὸν κίνησε σὲ ἀνταρσία, τὸν παρέσυρε σ' ἓναν ἄλλο δρόμο, ποὺ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε δῆθεν ἀμέσως καὶ θὰ τὸν ἔκανε τὸν ἴδιο καὶ κατὰ τρόπο αὐτόνομο Θεό. Ὁ δρόμος ὅμως αὐτὸς ἦταν οὐσιαστικὰ ἀνύπαρκτος καὶ ἔτσι ἡ ἀλλαγὴ πορείας τοῦ Ἄδαμ δὲν ἦταν στὴν πραγματικότητα παρὰ ἓνας ἐκτροχιασμός, μιὰ συντριβὴ στὸ κενό. Μακριὰ ἀπὸ τὸ χῶρο, στὸν ὁποῖο ἀκούγεται ὁ ζωηφόρος λόγος τοῦ Θεοῦ, στὴν *χώρα τῆς ἀν-υπακοῆς*, ὁ ἄνθρωπος βρέθηκε πλέον καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ ζωὴ. Ἔχασε τὴν *«πνοὴ τῆς ζωῆς»*, ποὺ τοῦ ἔδωσε κατὰ τὴν δημιουργία ὁ Θεός. Ξανάγινε πάλι *«χοῦς ἀπὸ τῆς γῆς»*, ξέπεσε στὴν ἀπλὴ βιολογικὴ, τὴν ἐν φθορᾷ ζωὴ, ποὺ εἶναι ὁ θάνατος. Ὁ ζόφος καὶ τὸ σκοτάδι, ἡ κυριαρχία τῶν ἐνστίκτων, τὸ ἄγχος τῆς αὐτοσυντηρήσεως κάνει στὸ ἐξῆς, μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό, τὸν ἄνθρωπο ἀποκρουστικὸ καὶ ἐχθρὸ τὸν ἓνα γιὰ τὸν ἄλλο. Ὁ Κάϊν σκοτώνει τὸν Ἄβελ καὶ ὁ ἀνθρωπιστὴς Sartre ἀνακαλύπτει μὲ φρίκη, ὅτι *«οἱ ἄλλοι εἶναι ἡ κόλασή του»*.

Ἡ ἐπαγγελία τοῦ αὐτόνομου ἀνθρωπισμοῦ ἀποδεικνύεται μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ πῶς εἶναι ἡ διαβολικὴ πρόκληση ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἐξορίσει ἀπὸ τὸν κόσμο του τὸν Θεό:

«Θέλω ἀνθρώπους παντοῦ, γύρω μου, πάνω μου, ἀνθρώπους ποὺ νὰ μοῦ κρύβουν τὸν οὐρανὸ» (Sartre).

Τὸ διώξιμο ὅμως τοῦ Θεοῦ ἀφήνει ἀναπόφευκτα στὸν κόσμο ἓνα φρικαλέο κενό:

«Σκότωσα τὸν Θεό, γιατί μὲ χῶριζε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ νὰ ποῦ ὁ θάνατός του κάνει τελεσίδικο τὸ χωρισμὸ» (Sartre).

Ἡ φιλόνηθρη διάθεση τοῦ γιαιτροῦ τῆς *«Πανούκλας»* (Camus) παραχωρεῖ ἔτσι γρήγορα τὴν θέση της στὸν ἀδιάφορο γιὰ ὅλους καὶ ὅλα *«Ξένο»*. Ἡ περιγραφὴ τοῦ μακάβριου κενοῦ τοῦ θανάτου ὀλοκληρώνεται στὸ *«Νεκροὶ χωρὶς τάφο»*. Ἐνῶ ἡ ἀποσύνθεση τῆς ζωῆς ἀποκαλύπτεται σ' ὅλη της τὴν τραγικότητα σὲ ἔργα σὰν τὸν *«Τεῖχο»* καὶ τὸ *«Περιμένοντας τὸν Γκοντό»*.

«Τί μέρα εἶναι σήμερα;» ρωτάει ὁ ἕνας ἀλήτης στοῦ ἔργο αὐτό.

- «Πέμπτη.
- Πέμπτη εἶπε ὅτι θά ῥθει.
- Κι ἄν σήμερα εἶναι Παρασκευή;
- Μπορεῖ νά ἴναι καὶ Τρίτη.
- Τί λές, ξαναρχόμαστε αὔριο;
- Ναί, ἀλλά νὰ φέρουμε καὶ τὸ σχοινί.
- Κι ἄν δὲν ἔρθει;
- Θὰ κρεμαστοῦμε.
- Ἄν ἔρθει;
- Θὰ σωθοῦμε».

Καὶ σὲ λίγο:

«Εἴμαστε ἀνεξάντλητοι», λέει ἡ ἕνας.

«Γιὰ νὰ μὴ σκεφτόμαστε», ἀποκρίνεται ὁ ἄλλος.

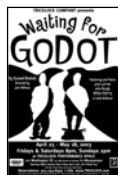
«Ὅλο καὶ βρίσκουμε κάτι ποὺ μᾶς δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς ὑπάρχουμε»!

«Υπάρχουμε, πάλι ὑπάρχουμε, αὐτὴ ἡ προαιώνια δυστυχία»!...

«Καὶ ὅλο λένε νὰ φύγουν, σημειώνει ὁ κριτικός, καὶ ὅλο κάθονται ἐκεῖ, στοῦ ἄδειο μέρος. Ἄλλωστε καὶ νὰ φύγουν καὶ ποὺ μένουν δὲν ἔχει νόημα. Εἶναι τὸ ἴδιο. Γιατὶ τίποτε δὲν πρόκειται νὰ ἀλλάξει. Κι ἄλλοῦ δὲν ὑπάρχει παρὰ ὁ ἀκίνητος θάνατος, κι ἐδῶ δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ θανάσιμη ἀκίνησία».

Ἔτσι γίνεται φανερό ὅτι στὴν προσπάθειά τους νὰ σκοτώσουν τὸν Θεό, ὁ Ἄδᾶμ καὶ οἱ σύγχρονοι ἀθεϊστὲς δὲν κατορθώνουν παρὰ νὰ σκοτώσουν τὸν ἄνθρωπο. Ἀπομακρύνοντας ἀπὸ τὴν κοινωνία τους τὸν Θεό, χάνουν τὸ κέντρο τῆς ζωῆς τους, μένουν ἀνέστιοι, ἔρημοι καὶ νεκροί. Τὰ ἴδια τὰ κείμενά τους, ἐνῶ μιλᾶνε γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποδεικνύουν στὴν πραγματικότητα παρὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀνθρώπου. Φαίνεται πὼς τὸ ἐρώτημα: «νὰ ζεῖ κανεὶς ἢ νὰ μὴ ζεῖ», βρῆκε ἀπάντηση στὴν ἐποχή μας: *Νὰ ζεῖ κανεὶς καὶ νὰ μὴ ζεῖ*.

Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τώρα τὴν προσπάθεια τῆς δυτικῆς θεολογίας νὰ λύσει τὸ ὄξυ *περὶ Θεοῦ πρόβλημα*, ὁ ὀρθόδοξος μελετητὴς βρίσκει στὴν ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσει μὲ εἰλικρίνεια πόσο συμπα-

θῆς τοῦ εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτή, ἀλλὰ καὶ πόσο ἀνεπιτυχῆς καὶ επικίνδυνη ἀποκαλύπτεται, στὸ φῶς τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης, ἡ λύση ποὺ δίνεται.

Τὸ νὰ μιλήσει πράγματι ὁ θεολόγος τὴν γλῶσσα τῆς ἐποχῆς του εἶναι καθῆκον πρωταρχικὸ. Ἡ μεταγλώττιση τοῦ κηρύγματος εἶναι δικαίωμα ἀναφαίρετο ποὺ τὸ χάρισε μὲ τὸν Παῦλο ὁ Χριστὸς στὴν κάθε ἐποχὴ καὶ ποὺ τὸ ἐπιβεβαίωσε ἡ πράξη τῶν Πατέρων τοῦ Δ' καὶ τοῦ ΙΔ' αἰῶνα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πιστότητα στὴν ιστορικότητα τοῦ Χριστοῦ, στὸ γεγονός δπλαδὴ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ

Θεοῦ ἔγινε ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ ἄνθρωπος τὸν καιρὸ τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου καὶ ὅτι σταυρώθηκε, ἀπέθανε καὶ ἀναστήθηκε καί, μολοντί ἀναλήφθηκε, συνεχίζει νὰ βρίσκεται ἀληθινὰ καὶ πραγματικά, ἱστορικά, μὲ τὰ μυστήρια μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ στοὺς αἰῶνες τὸ ἱστορικὸ σῶμα του, ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ χριστιανισμοῦ. Καὶ αὐτὸν τὸν πυρῆνα κινδυνεύουν νὰ ἀρνηθοῦν οἱ

δυτικοὶ θεολόγοι τῆς σχολῆς τοῦ *θανάτου τοῦ Θεοῦ*.

Στὴν καλοπροαίρετη καὶ εὐγενικὴ προσπάθειά τους νὰ προσεγγίσουν τὸν ἄθρησκο σημερινὸ ἄνθρωπο, ἀντὶ νὰ κατέβουν στὴν οὐσία καὶ νὰ προσφέρουν στὸν ἄνθρωπο τὸν ἀληθινὸ Θεό, βγαίνουν στὴν ἐπιφάνεια, ἐγκαταλείπουν διαδοχικὰ καὶ οἱ ἴδιοι τὴν θρησκεία, τὴν Ἐκκλησία, τὸν Χριστό, φθάνουν σ' ἓνα Θεὸ χωρὶς Χριστό, σ' ἓνα Θεὸ ἄσαρκο, σὲ μιὰν ἰδέα, ποὺ μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι κάποιος *φιλοσοφικὸς Θεός*, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραὰμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, **ὁ Θεὸς ποὺ σώζει**. Ἔτσι ἡ θεολογία αὐτὴ μπορεῖ νὰ εἶναι ἐπίκαιρη, ἀλλὰ δὲν εἶναι κήρυγμα σωτηρίας καὶ παρόλη τὴν συμπάθεια ποὺ μπορεῖ νὰ τρέφει ἓνας ὀρθόδοξος γιὰ τὶς προθέσεις της, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τονίσει ὅτι, ἂν τελικὰ ἐπικρατήσει στὴν Δύση, θὰ σημάνει ἀναπόφευκτα τὸ ἱστορικὸ τέλος τοῦ δυτικοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὸ τὸν βασικὸ κίνδυνο, πρέπει νὰ τονισθεῖ πῶς ἡ θεολογία τῆς σχολῆς αὐτῆς εἶναι ἀνίκανη νὰ συζητήσει στὴν οὐσία μὲ τὸν ἀθεϊσμό. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ λύση τὴν ὁποία

προσφέρει εἶναι ἐπιφανειακὴ καὶ θεωρητικὴ, δὲν ἀγγίζει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων καὶ δὲν αἶρει οὔτε στὸ παραμικρὸ τὶς οὐσιώδεις περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου παρεξηγήσεις, ποὺ ὀδύγησαν στὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπανάσταση τοῦ οὐμανισμοῦ.

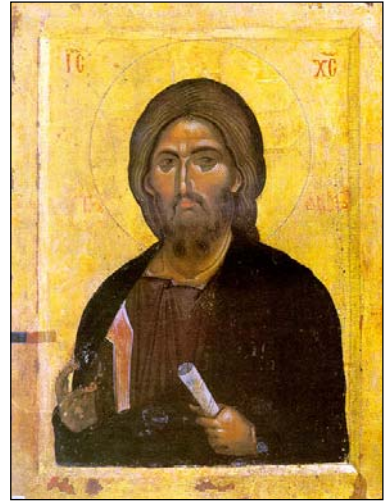
Τὸ σύγχρονο *ὑπαρξιακὸ κίνημα* ζητάει κατὰ τρόπο ἐπίμονο καὶ ἀπόλυτο ἓνα ἀξιοπρεπὲς νόημα γιὰ τὴν ζωὴ καὶ ἓναν ἀξιοπρεπεῖ προορισμὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Ἀλλὰ ἡ θεολογία τοῦ *θανάτου τοῦ Θεοῦ*, ἀντὶ νὰ ἀνεβάξει τὸν ἄνθρωπο, ἐκκοσμικεῦει τὸν Θεὸ καὶ ἔτσι ἀναπόφευκτα ὑποβιβάζει ἀκόμα περισσότερο τὸν ἄνθρωπο. Στὸν φαῦλο κύκλο ποὺ δημιουργεῖται, ἡ κίνηση εἶναι φυγόκεντρο καὶ ἀπομακρύνει ὅλο καὶ περισσότερο τὴν δυτικὴ σκέψη, φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ, ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τῆς σωτηρίας ποὺ εἶναι ἡ ἱστορικὴ ἀνασυγκρότησις καὶ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ ἡ νοηματοποίηση, ἐνοποίηση καὶ ἀθανατοποίηση τῆς μιᾶς καὶ μοναδικῆς ἐπίγειας μαζὶ καὶ οὐράνιας ζωῆς του.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀποκαλύπτεται ἡ κεντρικὴ ἀδυναμία τῆς δυτικῆς σκέψης, δηλαδὴ ὁ χωρισμὸς καὶ ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ **ἱστορικὸ** καὶ τὸ **ὑπερβατικὸ**, τὸ **ἐπίγειο** καὶ τὸ **οὐράνιο**, τὸ **χρονικὸ** καὶ τὸ **αἰώνιο**. Ὅσα εἶπαμε ὡς ἐδῶ ἔδειξαν ὅτι ἡ μεταγενέστερη δυτικὴ θεολογία ὑποτίμησε τὸ ἱστορικὸ γιὰ χάριν τοῦ ὑπερβατικοῦ, ὅτι ὁ οὐμανισμὸς, φθάνοντας στὸ ἄλλο ἄκρο ἀπέρριψε τὸ ὑπερβατικὸ γιὰ νὰ διασώσει τὸ ἱστορικὸ, καὶ ὅτι ἡ μοντέρνα δυτικὴ θεολογία, γιὰ νὰ πλησιάσει τὸν οὐμανισμό, κηρύττει ἓναν νέο σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ἐκκοσμικευμένο Θεό. Ἀλλὰ ἔτσι ἡ ἀπομάκρυνσις εἶναι μεγάλῃ καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν παρέμβασιν τῆς ὀρθοδοξίας ἀποκαλύπτεται ἄμεση.

Γ'.

ΠΟΙΑ ὁμως θὰ μπορούσε νὰ εἶναι ἡ συμβολὴ τῆς Ὀρθοδοξίας στὴν λύσιν τοῦ προβλήματος αὐτοῦ; Τὰ ὄρια ἐνδὸς δοκιμίου δὲν ἐπιτρέπουν νὰ δοθεῖ στὸ ἐρώτημα πλήρης καὶ διεξοδικὴ ἀπάντησις. Μετὰ τὴν παρουσίαν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου, ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ γίνῃ στὴν συνέχεια εἶναι κατεύθυνσις λύσεως, μιὰ νέα προοπτικὴ μέσα στὴν ὁποία τὸ πρόβλημα εἶναι νὰ κατανοηθεῖ πληρέστερα καὶ νὰ λυθεῖ ἀνετότερα, νὰ ὑπογραμμίσουμε δηλαδὴ μερικὲς βασικὲς καὶ ἀναγκαῖες γιὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος προϋποθέσεις.

Ἡ νέα αὐτὴ προοπτικὴ ποὺ προτείνει ἡ Ὁρθοδοξία μπορεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ χαρακτηριστεῖ ὄχι σὰν κλασματικὴ καὶ ἀποσπασματικὴ, ἀλλὰ ὡς συνθετικὴ καὶ καθολικὴ. Στὴν προοπτικὴ αὐτὴ τὰ πράγματα ἀντὶ νὰ χωρίζονται ἢ νὰ ἀντιδιαστέλλονται, ἀλληλοσυμπληρώνονται καὶ ἐνώνονται. Αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ καὶ στὰ τρία ἀντιθετικὰ ζεύγη, **αἰωνιότης ἢ χρόνος, μέλλουσα ἢ παρούσα ζωὴ, Θεὸς ἢ ἄνθρωπος**, ποὺ ὅπως εἶδαμε βρίσκονται στὴν ρίζα τοῦ προβλήματος τοῦ *θανάτου τοῦ Θεοῦ* καὶ ταλαιπωροῦν τὶς τελευταῖες δεκαετίες τὴν Δύση.

Γιὰ τὴν Δύση ἡ ταλαιπωρία αὐτὴ εἶναι φυσικὴ καὶ ἀναπόφευκτη, γιατί ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ οἱ πραγματικότητες ποὺ ἀποτελοῦν τὰ παραπάνω ζεύγη χωριστοῦν καὶ τοποθετηθοῦν μπροστὰ στὸν ἄνθρωπο ἀντιθετικά, χάνουν τὴν γνησιότητά τους, μετατρέπονται σὲ δύο φοβερὲς χοάνες, ἔτσι ὥστε σὲ ὁποιαδήποτε κι ἂν προτιμήσει νὰ πέσει ὁ ἄνθρωπος, καταποντίζεται. Ἐνῶ στὴν ὀρθόδοξη προοπτικὴ οἱ πραγματικότητες συνυπάρχουν, ἡ μία προσδιορίζει τὴν ἄλλη καὶ ταυτόχρονα ὀλοκληρώνεται ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὁ Γιάννης Ξενάκης ἔλεγε πρὸ καιροῦ ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει στὴν σύνθεση τῆς μουσικῆς του εἶναι ἡ μονοδιάστατη ἀντίληψη τοῦ **χρόνου** ποὺ διαθέτουμε, ὁ εὐθύγραμμος χωρισμὸς τοῦ χρόνου σὲ παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον. Καὶ διαλογιζόταν ποιές καινούργιες προοπτικὲς θὰ ἀνοίγονταν στὴν μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ στὶς ὑπόλοιπες δημιουργίες τοῦ ἀνθρώπου, ἂν μπορούσε νὰ ὑπάρξει μιὰ ἄλλη ἀντίληψη τοῦ χρόνου ποὺ θὰ ξεπερνοῦσε αὐτὸ τὸ γνωστὸ μας σχῆμα.

Ἄλλὰ ἡ ἄλλη αὐτὴ ἀντίληψη ὑπάρχει. Ὁ χρόνος στὸν ὁποῖο τελεῖται ἡ θεία λειτουργία ἔχει μέσα του πραγματικὰ ἐνεργὸ τόσο τὸ παρελθόν, ὅσο τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον. Μέσα στὴν ὀρθόδοξη παράδοση τὸ νόημα τοῦ χρόνου βρίσκεται ἀκριβῶς στὸ ὅτι προσδιορίζει, κάνει συγκεκριμένη καὶ ἀποκαλύπτει τὴν αἰωνιότητα, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ αἰωνιότης ὀλοκληρώνει τὸ

χρόνο, ἀποτελεῖ τὸ τέλος του, δηλαδὴ τὸν σκοπὸ καὶ τὸ περιεχόμενό του.

Ἡ σχέση αὐτὴ ἀποκαλύπτεται μὲ μεγαλύτερη σαφήνεια στὸ δεύτερο ζεῦγος, σὲ ὅ,τι δηλαδὴ ἀφορᾷ τὴν **μέλλουσα** καὶ τὴν **παρούσα** ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μία καὶ ἐνιαία, εἶναι ἡ ζωὴ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, τὸ ὁποῖο ἀρχίζει νὰ ὑπάρχει ἐδῶ καὶ συνεχίζει νὰ ὑπάρχει χωρὶς καμιά διακοπὴ στὸν οὐρανό. Ἔτσι ἡ μέλλουσα ζωὴ δὲν συνθλίβει οὔτε σχετικοποιεῖ τὴν παρούσα, ἀλλὰ ἀντίθετα, τῆς δίνει νόημα καὶ συνέχεια, ἀφοῦ ὅ,τι κάνουμε σ' αὐτὴ τὴν ζωὴ δὲν εἶναι τυχαῖο καὶ ἀποσπασματικό, ἀλλὰ εἶναι κάτι ποῦ προορίζεται νὰ μείνει καὶ στὴν ἄλλην. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἀποψη τῆς Ἁγίας Γραφῆς, κατὰ τὴν ὁποία ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μιὰ ψυχὴ φυλακισμένη σ' ἓνα σῶμα, δηλαδὴ μιὰ ψυχὴ ποῦ θὰ ἀρχίσει νὰ ζεῖ ὅταν ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ἓνα πρόσωπο ποῦ ἀρχίζει νὰ ζεῖ μιὰ χρονικὴ στιγμὴ καὶ καλεῖται νὰ μὴν πεθάνει, ἀλλὰ νὰ ζήσει αἰώνια. Ψυχὴ, ὅπως εἶναι γνωστό, σημαίνει στὴν γλώσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ζωὴ ἀληθινὴ καὶ αἰώνια καὶ τὸ *«τί ὠφεληθήσεται ἄνθρωπος ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῆ»*, σημαίνει ἀκριβῶς: *«τί θὰ ὠφεληθεῖ ἓνας ἄνθρωπος ἂν κερδίσει ὅλο τὸν κόσμο καὶ χάσει τὴν ζωὴν του;»* ἢ *«τί ἀντάλλαγμα μπορεῖ νὰ δώσει κανεὶς σ' ἓναν ἄνθρωπο γιὰ νὰ πάρει τὴν ζωὴν του;»*

Ἔτσι ἡ ἀντίδραση τοῦ Camus στὸ νὰ δεχθεῖ τὴν μέλλουσα ζωὴ, ποῦ εἶδαμε ὅτι ὀφείλεται στὸ γεγονὸς πῶς δὲν βλέπει νὰ ὑπάρχει καμιά σχέση ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ σὲ τούτη ἐδῶ τὴν ζωὴ, γίνεται φανερό ὅτι στὴν προοπτικὴ αὐτὴ αἴρεται. Εἶναι μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ χαρακτηριστικὴ ἡ ἀναφώνησή του ὅταν διάβασε τὸ βιβλίον τοῦ Λόσσκου, *«Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς»*:

«Ἐπὶ τέλους τώρα μποροῦμε νὰ συζητήσουμε μὲ τὸ Χριστιανισμό».

Ἡ ἀποτελεσματικότητά τῆς καθολικῆς αὐτῆς ὀρθόδοξης προοπτικῆς εἶναι φανερὴ καὶ στὴν ἄρση τοῦ τρίτου ἀντιθετικοῦ ζεύγους, στὴν κατάργηση τῆς **ἀντιδικίας** ἀνάμεσα στὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἡ σχετικὴ διδασκαλία τῶν ὀρθόδοξων Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς θεωρεῖ τὸν ἄνθρωπο ὡς τὴν *«δόξα»*, δηλαδὴ τὴν

φανέρωση καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ ἢ ἐν χρόνῳ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲ βρῖσκει τὴν ὀλοκλήρωση καὶ πληρότητά του παρὰ μόνον στὸν Θεό. Τὸ ὅτι ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπο *«κατ' εἰκόνα Του»* σημαίνει γιὰ τοὺς ὀρθόδοξους Πατέρες ὅτι τὸν ἔπλασε μὲ τὸν προορισμὸ νὰ ἐνωθεῖ μαζί Του.

Ὁ ἄνθρωπος, λέει ὁ Μ. Βασίλειος, εἶναι *«Θεὸς κεκελευσμένος»*. Τείνει πρὸς τὸν Θεό, καλεῖται νὰ ὑψωθεῖ ὡς τὸν Θεό, νὰ γίνεῖ **θεάνθρωπος**.

«Καὶ γὰρ διὰ τὸν καινὸν Ἄνθρωπον» (τὸν Θεάνθρωπο), γράφει ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, συζητώντας τὸν ἸΔ' αἰῶνα μὲ τοὺς ἀνθρωπιστές, *«ἀνθρώπου φύσις συνέστη τὸ ἐξ ἀρχῆς καὶ νοῦς καὶ ἐπιθυμία πρὸς Ἐκεῖνον κατεσκευάσθη· καὶ λογισμὸν ἐλάβομεν, ἵνα τὸν Χριστὸν γινώσκωμεν· ἐπιθυμίαν, ἵνα πρὸς Ἐκεῖνον τρέχωμεν· μνήμην ἔσχομεν ἵν' Ἐκεῖνον φέρωμεν, ἐπεὶ καὶ δημιουργημένοις Αὐτὸς ἀρχέτυπον ἦν»*.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο, κατὰ τὸν ἴδιο Πατέρα, ὁ Θεάνθρωπος εἶναι τὸ ὑψιστο *«κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων»*, τὸ ἔσχατο καὶ τὸ ἀκρότατο τῶν ἐφετῶν. Ἔτσι ὁ Θεάνθρωπος, πού, ἀντὶ νὰ χωρίζεῖ ἐνώνει ὑποστατικά, ἀσύγχυτα, καὶ ἀδι-αίρετα, τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἢ καλύτερη ἀποκάλυψη καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ, τὸ κλειδί γιὰ τὴν κατανόηση ὀλοκλήρου τοῦ ὀρθόδοξου Χριστιανισμοῦ. Ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς ὀλοκληρῶνει τὸν ἄνθρωπο, ἀποκαλύπτει τὸν Θεό, εἶναι ἢ τελείωση τῆς Ἱστορίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποτελεῖ τὸ ὑψιστο καὶ ἔσχατο κριτήριο τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ὁ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος Χριστὸς εἶναι, πρῶτα, ἢ ἀποκάλυψη τῆς ἀληθινῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, γιατί εἶναι ὁ τελειότατος Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑψιστο γέννημα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ Ἄνθρωπος ἐκεῖνος ποὺ ἀναδύεται, ἐμφανίζεται στὴν ἱστορία, τὴν στιγμή ποὺ ἢ ἀνθρώπινη φύση φθάνει στὸν ἔσχατο προορισμὸ της, ποὺ ἐνώνεται ὑποστατικά μὲ τὴν θεία.

Υπῆρξαν πολλοὶ ἄθεοι μέσα στοὺς αἰῶνες ποὺ ὑποστήριξαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γίνεῖ Θεὸς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν Θεό. Ἀλλὰ ἢ αἴρεση ποτε δὲν εἶναι τόσο τολμηρὴ ὅσο ἢ ἀλήθεια. Καὶ

κανένας ποτέ αίρετικός δὲν ἔφθασε σὴν τόλμη τῶν ὀρθόδοξων Πατέρων, οἱ ὁποῖοι, ὅπως τοὺς ἐρμηνεύει μὲ σαφήνεια ἀπαράμιλλη στὶς Θεομορτικὲς ὁμιλί-ες του ὁ Καβάσιλας, τονίζουν ὅτι μὲ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος ὄχι ἀπλῶς μπορεῖ νὰ γίνεῖ Θεός, ἀλλὰ καὶ νὰ γεννήσει μέσα σὴν ἱστορία τὸν Θεό. Γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία τὸ μεγαλεῖο τῆς ἀνθρώπινης φύσης εἶναι ἀκριβῶς τὸ ὅτι ἀξιῶνεται νὰ γίνεῖ Θεοτόκος. Καὶ αὐτὸ τὸ μεγαλεῖο ἀποκαλύπτει, διασφαλίζει καὶ πιστοποιεῖ ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τῆς Θεοτόκου.

Ἀλλὰ ὁ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος Χριστὸς ἀποκαλύπτει καὶ τὴν πραγματικὴ φύση τοῦ Θεοῦ, γιατί ἀποκαλύπτει τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι τὸ Ἅγιο Πνεῦμα βεβαιώνει μὲ τὸν Εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν». Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀγάπη ποὺ δὲν εἶναι οἶκτος ἢ ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ πραγματικὴ φιλία, βαθὺς δηλαδὴ σεβασμὸς καὶ ἐκτίμηση, **φιλανθρωπία**. Γιατί ὁ Θεός, παρόλο ποὺ μπορεῖ, δὲ νικᾷ ὁ ἴδιος μὲ τὴν δύναμή Του τὸν θάνατο καὶ τὸν διάβολο, δὲν χαρίζει συγκαταβατικὰ στὸν ἄνθρωπο τὴν σωτηρία, ἀλλὰ γίνεται ἀληθινὸς καὶ πραγματικὸς ἄνθρωπος, ἔτσι ὥστε ἓνας ἄνθρωπος νὰ νικήσει τὸν θάνατο, γιὰ νὰ μποροῦν σὴν συνέχεια ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ τὸν νικήσουν. Ὑπομένει ὁ Θεός, ὡς ἄνθρωπος ποὺ ἦταν, τοὺς ἐμπυσμους καὶ τοὺς κολαφισμούς, γιὰ νὰ καθαριθεῖ καὶ νὰ λάμψει στὸ ἀρχέγονο κάλλος του ὁ ἄνθρωπος. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Πιλάτος τὴν Μ. Παρασκευή, δείχνοντας τὸν ταπεινωμένο Θεό, ἀναφωνεῖ τὸ ἀποκαλυπτικόν: «*Ἴδε ὁ Ἄνθρωπος*».

Ἄκόμα περισσότερο, ὁ Θεὸς συγκαταβαίνει, πεθαίνει ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ ὡς ἄνθρωπος πραγματικὸς ποὺ ἦταν, καί, ἀφοῦ ἦταν Θεὸς ἀνασταίνεται. Καὶ ἔτσι μέσα στὸν Χριστὸ ἀνασταίνεται ὁ ἄνθρωπος. «*Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν... τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶνι χαρισάμενος*».

Ὁ σκοπὸς συνεπῶς γιὰ τὸν ὁποῖο πεθαίνει ὁ Θεός, γίνεται ἔτσι φανερό, ὅτι εἶναι ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ αὐτὸ ἀκρι-

βῶς τὸν σκοπὸ θέλει νὰ κάνει φανερὸ καὶ νὰ πιστοποιήσει ὁ Κύριος, ὅταν λίγες μέρες πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό Του περνάει ἀπὸ τὴν Βηθανία καὶ ἀνασταίνει τὸν Λάζαρο. «*Τὴν κοινὴν ἀνάστασιν πρὸ τοῦ Σοῦ πάθους πιστούμενος, ἐκ νεκρῶν ἤγειρας τὸν Λάζαρον, Χριστὲ ὁ Θεός*», τονίζει τὸ ἀπολυτικό τῆς ἐορτῆς.

Ἄλλὰ ἤδη γίνεται φανερὸ πὼς ἡ ὀρθόδοξη προοπτική, στὴν ὁποία προσπαθήσαμε νὰ τοποθετήσουμε τὸ θέμα μας, μᾶς ὀδηγεῖ στὸν πυρήνα τοῦ προβλήματος, τὸν ἱστορικὸ δηλαδὴ καὶ πραγματικὸ θάνατο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ φθάνοντας στὸν πυρήνα βλέπουμε νὰ ξεπηδάει μπροστά μας καὶ ἡ λύση. Γιατὶ ἡ ἴδια ἡ φύση τῶν πραγμάτων μᾶς παρουσιάζει μὲ σαφήνεια ὡς ὀρθόδοξη ἀπάντηση στὸ κήρυγμα τοῦ *θανάτου τοῦ Θεοῦ* τὸ **Εὐαγγέλιο τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἀνθρώπου**.

Τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κεντρικὰ θέματα τῆς χαρμόσυνης ἀγγελίας τῆς σωτηρίας. Ἀκριβέστερα, **εἶναι ἡ ἴδια ἡ σωτηρία**.

«Εἰ γὰρ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται», διακηρύττει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, *«ματαίᾳ ἡ πίστις ἡμῶν. Nunὶ δὲ Χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων»*.

Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος καλεῖ τοὺς ἀνθρώπους σὲ πανηγυρισμό.

Κανεὶς πλέον ἄς μὴ θρηνεῖ γιὰ ἁμαρτίες καὶ πταίσματα· *«Συγγνώμη γὰρ ἐκ τοῦ τάφου ἀνέτειλε. Μηδεὶς φοβείσθω θάνατον· ἠλευθέρωσε γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος»*. Πλέον *«ἀνέστη Χριστὸς καὶ πεπτῶκασιν δαίμονες. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ ζωὴ πολιτεύεται. Ἀνέστη Χριστὸς καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐν τῷ μνήματι»*.

Ἀπὸ τὸ ὕψος αὐτὸ τῆς ἀληθινῆς καὶ πραγματικῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ὀλόκληρη ἡ προβληματικὴ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν θεολόγων τοῦ *θανάτου τοῦ Θεοῦ* γίνεται φανερὸ πὼς βρίσκεται σὲ δευτέρη μοίρα. Εἶδαμε πράγματι, ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς σχολῆς αὐτῆς μιλοῦν ὄχι γιὰ τὸν ἱστορικὸ θάνατο τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ γιὰ τὸ *θάνατο μιᾶς ιδέας περὶ τοῦ Θεοῦ*. Ὁ *θάνατος τοῦ Θεοῦ* εἶναι γι' αὐτοὺς ἓνα λεκτικὸ τέχνασμα, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ καλύψει τὴν ὄζουσα πραγματικότητα, πού, ὅπως μᾶς ἔδειξε ἡ σύντομη μελέτη τῶν κειμένων τους, εἶναι καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς

ἴδιους ὁ θάνατος τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλὰ τὸ κήρυγμα τῆς Ὁρθοδοξίας, ποῦ δὲν εἶναι μιὰ ἰδεολογία ἢ μιὰ φιλοσοφία, ἀλλὰ μιὰ πραγματικὴ ἱστορία, εἶναι ὁ πραγματικὸς καὶ ἱστορικὸς θάνατος τοῦ Θεοῦ, ποῦ φέρνει ἀκριβῶς τὴν πραγματικὴ καὶ ἱστορικὴ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου.

«Ὁ δὲ Ἰησοῦς... κράζας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο, καὶ ἡ γῆ ἐσχίσθη καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψήθησαν καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη καὶ ἐξελθόντα ἐκ τῶν μνημείων εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς».

Ἔτσι γίνεται φανερὸ πὼς ἡ ὀρθόδοξη Θεολογία μπορεῖ νὰ κηρύξει πολὺ πιὸ πραγματικὰ ἀπὸ τοὺς ἀθέους τὸν θάνατο τοῦ Θεοῦ. Τὴν Μ. Παρασκευὴ στὸν Ἐπιτάφιο οἱ ὀρθόδοξοι πιστοὶ γιορτάζουν ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ αὐτὸν τὸν θάνατο. Ἀλλὰ τὸ θαῦμα τῆς Μ. Παρασκευῆς εἶναι ὅτι οἱ πιστοὶ κηδεύοντας τὸν Θεὸ πανηγυρίζουν τὴν νέκρωσις τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

«Τέτρωται Ἄδης ἐν τῇ καρδίᾳ δεξιόμενος τὸν τρωθέντα λόγῃ τὴν πλευρὰν καὶ στένει πυρὶ θείῳ δαπανώμενος, εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων, Λυτρωτά, ὁ Θεὸς εὐλογητός εἶ».

«Σὺ γάρ τεθεῖς ἐν τάφῳ, Κραταίε, ζωαρχικῇ παλάμῃ τὰ τοῦ θανάτου κλειῖθρα διεσπάραξας καὶ ἐκήρυξας τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδουσι λύτρωσιν ἀψευδῆ, Σῶτερ, γεγονῶς νεκρῶν πρωτότοκος».

Ὁ Χριστὸς λοιπὸν πέθανε πραγματικὰ, ἀλλὰ πέθανε γιὰ νὰ συναντήσει τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖ ποῦ βρίσκεται, μέσα στὴν ὀδύνη καὶ τὴν ἀπογοήτευσις, μέσα στὸ ἀνόητο καὶ τὸ παράλογο, καὶ νὰ τὸν ἀναστήσει.

Ἄν δὲν πέθαινε, ἡ σάρκωσί του δὲν θὰ ἦταν πλήρης, θὰ ἦταν φαινομενικὴ. Ἀλλὰ πέθανε πραγματικὰ, γιὰτὶ πῆρε στὰ σοβαρὰ

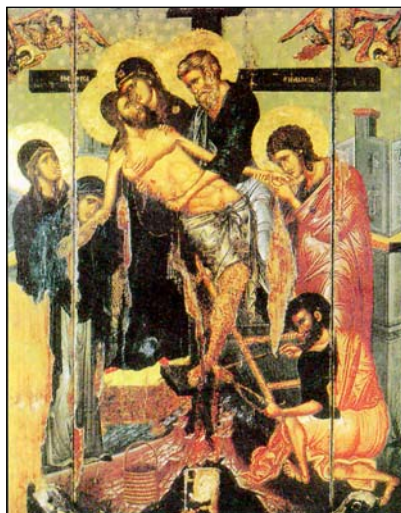
τὴν θνητὴν κατάστασίν μας. Γιατὶ ἔγινε σὲ ὅλα τὰ σημεῖα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ὅ,τι εἴμαστε κι ἐμεῖς. Ὁ ἄνθρωπος ἐγκατέλειψε τὸν Θεό, ἐκτροχιάστηκε στὸ κενὸ καὶ ἐξαφανίστηκε μέσα στὴν ἁμαρτία. Καὶ ὁ Θεὸς κενώνεται μέσα στὸν χῶρο τῆς ἁμαρτίας, φορᾷ ἀναμάρτητα ὡς σάρκα τοῦ τὴν σάρκα τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν ἀγιάζει. Χύνεται σὰν μύρο στὸν βόρβορο τῆς δυσωδίας καὶ μετατρέπει τὴν δυσωδία σὲ εὐωδία. Ζεῖ τὴν ἀπλὴ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς δίνει νόημα, τὴν γεμίζει ἀπὸ τὴν αἰωνιότητα. Ἐργάζεται χειρωνακτικὰ γιὰ νὰ φανερώσει ὅτι καὶ ἡ πιὸ μονότονη καθημερινὴ δουλειὰ ἔχει αἰώνιο σκοπὸ καὶ περιεχόμενο. Ὑποφέρει, θλίβεται, ἀγωνιᾷ γιὰ νὰ μὴ μείνει κανένα τμήμα καὶ καμιά μορφή τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ποῦ νὰ μὴ τὴν ἔχει ὁ ἴδιος ζήσει. Καί, ὀλοκληρώνοντας αὐτὴ τὴν συμμετοχὴ στὰ ἀνθρώπινα, φθάνει ὡς τὸν θάνατο. Γιατὶ θέλει νὰ εἶναι κοντὰ μας ὅπουδήποτε κι ἂν βρισκόμαστε.

Ἔτσι, ἂν βρεθοῦμε στὴν χειρότερη ἀπελπισία, πρέπει νὰ ξέρουμε ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι δίπλα μας, γιατί ἔζησε τὴν ἀπελπισία. Ἄν βρεθοῦμε στὴν ἀγωνία, ὁ Χριστὸς εἶναι πάλι δίπλα μας, γιατί ἔζησε τὴν ἀγωνία. Ἄν βρεθοῦμε σὲ ἐγκατάλειψη καὶ μοναξιά, μποροῦμε νὰ ξέρουμε πὼς κανεὶς δὲν ὑπῆρξε περισσότερο μόνος ἀπὸ αὐτὸν ποῦ ἔνωσε πάνω στὸν σταυρὸ νὰ τὸν ἐγκαταλείπει ὁ ἴδιος ὁ Πατέρας του. Ὅσο χαμηλὰ καὶ νὰ κατεβοῦμε, ὅσο καὶ νὰ ξεπέσουμε, ὁ Χριστὸς εἶναι κάτω ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ βρίσκεται στὸν Ἄδη. Ἀκόμα κι ἂν πεθάνουμε, μέσα στὸ χάος τοῦ θανάτου μᾶς περιμένει ὁ Χριστός.

Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἡ ἀπογοήτευση, ἀλλὰ ἡ παρηγοριὰ καὶ ἡ ἐλπίδα τῶν πιστῶν.

«Ὁ Σταυρὸς σου, Κύριε, ζωὴ καὶ ἀνάστασις ὑπάρχει τῷ λαῷ σου».

Καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θανάτου τοῦ Θεοῦ ἀποδεικνύεται ἔτσι τὸ καύχημα, ἡ νίκη καὶ ἡ δόξα ὄχι τῶν ἀπίστων, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ θάνατος τοῦ Θεοῦ εἶναι ταυτόσημος μὲ

τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεὸς πέθανε, ἀλλὰ ὁ Χριστὸς ἀνέστη. Μιὰ Κυριακὴ πρωτῆ στὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἀνέστη ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ ὁ Χριστός. Πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι ἀνέστη ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ ὁ ἄνθρωπος. Γιατὶ ὁ Χριστὸς ἀναστὰς συνέτριψε τὰ δεσμὰ τῆς φθορᾶς καὶ ἐλευθέρωσε τὸν αὐτοδεσμώτη ἄνθρωπο, νέκρωσε τὸ κεντρὶ τοῦ θανάτου καὶ χάρισε στὸν ἄνθρωπο τὴν ζωὴ. Γκρέμισε τὸ μεσότειχο τοῦ φραγμοῦ, «ἤνωσε τὰ τὸ πρὶν διεστῶτα», ἔφερε στὸν θάνατο τὴν ζωὴ, στὸν χρόνο τὴν αἰωνιότητα, στὴν γῆ τὸν οὐρανό, στὸν ἄνθρωπο τὸ Θεό, «πάντα ἀναμίξ γέγονε».

Ἀφοῦ ὅμως ἡ ἀνάστασις αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀνάστασις ὄχι μονάχα τῆς ψυχῆς, μὰ καὶ τοῦ σώματός του, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀκολουθεῖται καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάστασις τῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μαζὶ καὶ τῆς κτίσης, ποὺ εἶναι ἡ προέκτασις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου. Μετὰ τὴν Ἀνάστασις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ξεχύνεται σὲ ὁλόκληρη τὴν κτίση, τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασί μετατρέπονται σὲ Σῶμα καὶ σὲ Αἷμα Χριστοῦ. Σπάζουν οἱ περιορισμοὶ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἀρχίζει ὁ καινούργιος λειτουργικὸς χρόνος καὶ ὁ καινούργιος λειτουργικὸς χώρος, ἐγκαινιάζονται οἱ καιροὶ τῶν ἐσχάτων.

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φῶς, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια· ἑορταζέτω γοῦν πᾶσα κτίσις τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ, ἐν ἧ ἔστερέωται».

«Φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ· ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε· χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου Σιών· σὺ δὲ ἀγνὴ τέρπου Θεοτόκε, ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου».

Τὸ ὅτι πέθανε λοιπὸν ὁ Θεὸς ἔγινε φανερὸ πὼς σημαίνει γιὰ τὴν Ὁρθοδοξία ὅτι ἀνέστη ὁ ἄνθρωπος καὶ καθετὶ πὸν δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ἔχει νόημα καὶ ἐνδιαφέρον, ὅτι γίνεται ωραία καὶ ἀθάνατη ἡ ζωή.

† Μεγάλη Παρασκευὴ

8/21.4.2006

(*) **Παναγιώτου Νέλλα**, «Ὁ Θάνατος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἀνθρώπου», σελ. 103-125, Συλλογικὸς Τόμος, Σταυρὸς καὶ Ἀνάσταση, Σειρά: «Ὁρθόδοξη Μαρτυρία», ἀριθ. 10, Ἐκδόσεις «Ἀκρίτας», Ἀθήνα 1982. Ἐπιμέλ. ἡμετ.

- Τὸ Δοκίμιο αὐτὸ πρωτοπαρουσιάστηκε μὲ τὴν μορφή διάλεξης τὸ Πάσχα τοῦ 1972. Ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «**Κοινωνία**» μὲ ἐλαφρὲς διορθώσεις καὶ ὀρισμένες προσθῆκες.